

УДК 930.251 (477)

Ірина Матяш

ОРГАНІЗАЦІЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Висвітлюється процес реформування архівної галузі і організаційні заходи щодо реалізації державної політики демократизації архівної справи.

Організація архівної справи в сучасній Україні, витоки якої сягають князівського періоду Київської Русі, має свою специфіку і водночас зберігає деякі традиційні особливості. Під час тривалого періоду розвитку української архівістики в умовах соціалістичної держави (аж до 1991 р.) організаційно-правове забезпечення, спроби теоретичного обґрунтування всіх напрямів діяльності архівів переважно обумовлювалися ідеологічною кон'юнктурою, яка визначала замовлення на ретроспективну інформацію. Відтоді відбулися істотні зміни в організації архівної справи, архівної освіти, архівознавчих досліджень, пов'язані з відродженням національних традицій архівістики, реформуванням управління архівною справою, демократизацією архівної системи та інтеграцією українських архівів у світове архівне співтовариство.

Важливою віхою реформування архівної системи України стало прийняття Верховною Радою України в грудні 1993 р. Закону «Про Національний архівний фонд і архівні установи»¹. Ця подія стала знаковою в архівному будівництві незалежної України, бо означала початок національного архівного законотворення. Уперше на законодавчому рівні було визначено правові засади функціонування системи архівних установ та запроваджено нову цілісну категорію культури і права – Національний архівний фонд (НАФ). П'ять років по тому день прийняття галузевого Закону – 24 грудня – Указом Президента України від 30 жовтня 1998 р. був визнаний професійним свя-

том українських архівістів і щорічно відзначається як День працівників архівних установ.

Впродовж цих років динаміка розвитку архівного будівництва переконувала в необхідності внесення змін і доповнень до Закону. У грудні 2001 р. було затверджено його нову редакцію, яка повніше відповідає реаліям часу. Як наголосив член авторського колективу з підготовки нової редакції Закону, нині Перший заступник Голови Держкомархіву України К.Новохатський, одна з принципових новацій другої редакції полягала в тому, що вона значно посилила «компетенцію державних архівних установ у сфері діловодства» і визначила архівні документи як «рухоме майно»². Практично всі державні архівні установи системи Держкомархіву Закон визначав як державні органи, що не тільки виконують функції збирання, обліку, збереження архівних документів, використання їхньої інформації, але і керують архівною справою та справочинством. Співробітники центральних державних архівів одержали статус державних службовців, що, поза сумнівом, позитивно вплинуло на імідж професії.

Не менш важливе значення мало удосконалення понятійного апарату архівістики. Зокрема, запровадження поняття про оперативний (динамічний) документ, архівний документ і документ НАФ, сприяло повнішому відображенню і розрізненню фаз «життя» документа. Поглиблення розуміння поняття – Національний архівний фонд – дало можливість розглядати його як «складову частину вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства» (Р. II, ст. 4), а документи НАФ як «культурні цінності» (Р. II, ст. 4). Через пріоритетне призначення НАФ – «задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізація прав і законних інтересів кожної людини» (Р. II, ст. 4)³ було наголошено на розширенні доступу до архівної інформації.

З прийняттям нової редакції галузевого закону законотворча діяльність в галузі архівної справи не завершилася. Важливим напрямком діяльності в цій сфері стало розроблення проєк-

ту Закону України «Про загальне діловодство», участь у розробленні проекту Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», ряду підзаконних актів. Удосконалення нормативної бази відбувається з таких фундаментальних напрямків галузі як забезпечення збереженості архівних документів (розробляються профільні стандарти), формування Національного архівного фонду, захист прав громадян і законних інтересів держави та юридичних осіб (розроблено проєкт Концепції захисту національних інтересів у сфері архівної справи), підвищення соціального статусу архівістів.

Створення сучасної законодавчої бази архівної справи покликане забезпечити повноцінне функціонування НАФ та продуктивну діяльність системи архівних установ, які забезпечують формування НАФ, його збереження і використання архівної інформації, здійснюють управлінські, науково-дослідні та довідково-інформаційні функції в архівній справі.

Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері архівної справи і діловодства є Державний комітет архівів України (Держкомархів), на який покладено функції управління архівною справою, контролю і нормативно-методичного забезпечення ведення діловодства. У межах своїх повноважень Держкомархів бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики в сфері архівної справи і діловодства, здійснює нормативно-правове регулювання відносин, визначає перспективи й пріоритетні напрямки розвитку, здійснює міжгалузеву координацію, функціональне регулювання і міжнародне співробітництво. Спираючись на науково-дослідний потенціал галузі, співпрацюючи з установами Національної академії наук України, вищими навчальними закладами, Держкомархів розробляє стратегію архівного будівництва, конкретні програми її реалізації, впливає на матеріально-фінансове забезпечення архівів, кадрову політику. Він також контролює діяльність архівних установ і служб діловодства, організовує нормативно-правове, науково-методичне, інформаційне забезпечення їхньої діяльності. Держкомархів розпо-

ряджається Національним архівним фондом, який на початок третього тисячоліття склав майже 60 млн. справ, організовує його формування, державну реєстрацію, державний облік і збереження його документів, використання архівної інформації.

З метою реалізації комплексної програми створення галузевої інформаційної системи в 2000 р. у Держкомархіві України було створено Центр інформаційних технологій. Помітним результатом його роботи стала розробка першої версії нового програмного продукту «Архівні фонди України», орієнтованого на створення електронних версій місцевих фондів каталогів та інтегрування їх у єдину національну систему. Важливе значення для репрезентації українських архівних ресурсів у Всесвітній мережі Інтернет мало відкриття офіційного веб-сайта Держкомархіву (<http://www.archives.gov.ua>). Поглиблення й удосконалення його повинне привести до створення загальноукраїнського архівного порталу, що складає, на думку голови Держкомархіву професора Г.В.Боряка, «важливу стратегічну перспективу інформатизації галузі».⁴ У цілому концепція, стратегія і тактика системної інформатизації архівної сфери узгоджується з Державною програмою інформатизації України і, водночас, корелюється з міжнародними інформаційними проектами, що розробляються під егідою МРА, ЮНЕСКО, Ради Європи.

Провідна роль у формуванні НАФ і забезпеченні його збереженості належить центральним державним архівам. Вони безпосередньо підпорядковані Держкомархіву й створюються за рішенням Кабінету Міністрів України для постійного збереження документів загальнодержавного значення, виконання завдань і функцій управління архівною справою та діловодством.

Найважливіші документи Національного архівного фонду, присвячені новітній історії України (після 1917 р.), зосереджено в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України. Його створено в Харкові 1945 р. на базі документів Центрального архіву революції УРСР, Цен-

трального архіву праці УРСР і Центрального історичного архіву. У 1970 р. архів передислоковано до Києва, де він функціонував до 1992 р. з офіційною назвою Центральный державный архив Жовтневої революції, вищих органів державної влади й органів державного управління УРСР, що позначилося на профілі й характері комплектування архіву, формуванні його фондів. Переважна більшість документів архіву відклалася як спадщина органів державної влади і управління радянського часу: всеукраїнських з'їздів Рад депутатів трудящих, Верховної Ради УРСР, Усеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, Президії Верховної Ради, Раднаркому УРСР і Ради Міністрів республіки, інших органів керування.

До багатьох документів, зокрема органів державного контролю, юстиції, суду, прокуратури, Держплану, статистики, Міністерства фінансів України, тривалий час доступ обмежувався. Демократизація суспільства й архівної справи змінила ситуацію. У ЦДАВО України зберігаються документи державних органів освіти, культури, мистецтва, військових установ, особисті фонди державних і суспільних діячів, учених. Представлені й документи, що відбивають історію інших держав, зокрема, організацій студентів-емігрантів у Варшаві, Ченстохові, інформація Міністерства закордонних справ УНР про польсько-українські взаємини, наукових інститутів у Варшаві й Берліні та ін.

Винятково важливі й унікальні документи та колекції зосереджено в сховищах *центральных державных історичних архівів у Києві і Львові*. Центральный державный історичний архів України в м. Києві створено 1941 р. на базі фондів Центрального архіву давніх актів у Києві (заснованого в 1852 р.), частини фондів Центрального архіву революції та Київського обласного архіву. Формування його основних фондів, чисельність яких перевищує 1,6 тис. завершилося після Другої світової війни. Тут зібрано колекції документів, що зберігалися в колишньому архіві при Університеті св. Володимира в Києві, Всеукраїнському центральному архіву давніх актів, частина фондів Центрального архіву революції в Харкові та Київського обласного історично-

го архіву, які хронологічно охоплюють період від 1369 до 1917 р. Найдавніші документи представлено в колекції документів Київської археографічної комісії, де зібрано привілеї литовських і польських королів, універсали українських гетьманів, грамоти російських царів, документи з підписами видатних діячів України, Росії та інших країн 17-ма мовами. Вони стосуються перебування українських земель у складі Литовсько-Російської держави, Речі Посполитої, боротьби українського козацтва за національне визволення та державність. Важливими документальними зібраннями є архів Коша Запорозької Січі, документи Генеральної військової канцелярії, Малоросійських колегій та ін., значний масив документів відбиває діяльність російських органів управління в Україні XIX – початку XX ст., релігійних установ, зокрема Канцелярії київського митрополита, Києво-Печерської лаври, а також документи науково-технічних, історичних і культурних товариств. У фондах цензурних установ зберігаються документи, пов'язані з виданням і поширенням творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського та ін. Не менш цінні фамільні фонди Ханенків, Максимовичів, Терещенків, Грушевських та ін., особові фонди істориків Д.Багалія, В.Базилевича, М.Владимирського-Буданова, М.Довнар-Запольського, В.Іконникова, І.Каманіна та ін. У ЦДІАК України зберігається також понад 40 колекцій мікрофільмів документів з української історії XVI – початку XX ст., виявлених в архівах Москви, Санкт-Петербурга, у рукописних колекціях закордонних бібліотек під час підготовки до видання збірників документів.

Свою специфіку має *Центральний державний історичний архів України у Львові*. Його засновано 1939 р. на базі Архіву давніх актів м. Львова і Державного архіву у Львові як Центральний державний архів давніх актів. Тут зберігається 664 фонди центральних установ і організацій старопольського періоду (XIV–XVIII ст.), австро-угорського (1772–1918 р.), УНР і ЗУНР (1917–1918 р.), Польщі міжвоєнного періоду (1918–1939), радянського періоду (1939–1941) і нацистської окупації (1941–

1944). Найдавніші документи архіву представлені колекцією пергаменних грамот (1176–1800) 13-ма мовами. Тут зберігається гродська книга Львова 1382–1389 р., фінансово-адміністративні книги 1401–1414 і 1414–1426 р., рукописні хроніки В.Зиморовича, Я.Юзефовича та ін. Колекції документів зафіксували інформацію про положення західноукраїнських земель у складі Речі Посполитої, під час Національно-визвольної війни українського народу 1648–1657 р.

Унікальну цінність мають колекції карт і планів Львова XVI–XVII ст., інших міст, України в цілому. У фондах Львівського братства відклалися документи про розвиток культури, освіти і мистецтва XVI–XVIII ст. Документи з історії західноукраїнських земель періоду перебування їх у складі Австро-Угорської імперії стосуються господарського, культурного, релігійного й політичного життя населення краю. Колекції документів відтворюють діяльність Наукового товариства імені Т.Шевченка, товариства «Просвіта», Народного будинку, театрального товариства «Українська бесіда», Українського педагогічного товариства «Рідна школа», Організації українських націоналістів, Українського народно-демократичного об'єднання, ліворадикальних і комуністичних угруповань. Реліквіями є документи, пов'язані з іменами Т.Шевченка, І.Франка, М.Грушевського, М.Драгоманова, М.Павлика, В.Гнатюка, М.Шашкевича, І.Вагилевича, Я.Головацького.

Окремий розділ складають особові фонди істориків К.Бадецького, Ф.Ковалишина, І.Крип'якевича, А.Петрушевича, письменників М.Федюшка, А.Крушельницького, О.Маковея, Г.Хоткевича та ін. В архіві є значні масиви друкованих пам'яток, серед яких десятки тисяч книг, брошур, журналів і газет, у тому числі понад 5 тис. стародруків. Історичну цінність мають колекції листівок, афіш, відозов, плакатів. В архіві функціонує єдиний в Україні науково-методичний кабінет спеціальних історичних дисциплін.

Документи новітньої політичної історії України зберігає Центральний державний архів громадських об'єднань України,

створений 1991 р. на базі Партійного архіву Інституту історії партії при ЦК КПУ. Основу його фондів складають документи комуністичної партії України, обласних парторганізацій. Тут відклалися документи інших політичних партій, зокрема української комуністичної партії, українських соціалістів-революціонерів. Окремі фонди складають документи комсомолу України, документи з відомостями про діяльність підпільних партійних і комсомольських організацій, партизанський рух в Україні під час Другої світової війни, архівно-слідчі справи репресованих органами ГПУ–НКВД–КГБ по Києву та Київській області, передані 1993 р. з архіву Служби безпеки України. У документах архіву представлено такі персоналії як Г.П'ятаків, Е.Квириг, Л.Каганович, М.Хрущев, Л.Брежнев. 2001 року в серії «Архівні збори України: путівники» уперше вийшов путівник по архіву.⁵

Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С. Пшеничного було засновано в Києві 1932 р., а 1943 р. реорганізовано в Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР. Він існував з такою назвою до 1991 р. Унікальність архіву складається в збереженні документів на специфічних носіях – аудіовізуальних. У фондах архіву збереглися контратипи портретів Т.Шевченко, портретні та групові фотографії І.Франка, Л.Українки, М.Грушевського, М.Лисенко, М.Заньковецької, багатьох політичних діячів, представників українського відродження, зокрема В.Винниченка, С.Петлюри, П.Скоропадського, а також унікальні кінохроніки, що зафіксували історичні події української революції 1917-1920 р. Зібрані у фондах архіву документи відбивають історію розвитку продуктивних сил України, будівництво промислових підприємств, електростанцій, етапи модернізації сільського господарства, досягнення в сфері науки, освіти, культури і мистецтва. Кінофотодокументи зафіксували багатьох діячів української культури: А.Бучму, О.Вишню, О.Довженка, Л.Курбаса, П.Тичину, А.Малишка, В.Сосюру, М.Рильського, Ю.Яновського; видатних учених: А.Кримського, В.Вернадського, С.Корольова, В.Глушкова, Б.Патона. Взагалі

у фондах архіву зберігається понад 50 тис. кінодокументів, 30 тис. фотодокументів і стільки ж фонодокументів.

Виразну специфіку має і *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України*, заснований згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 4 травня 1966 р. для збирання і збереження документів та використання архівної інформації з історії української культури, літератури й мистецтва. Як зазначав З.Сендик, «поєднання в одній установі трьох різнорідних організацій – архів, музей і бібліотека – заклало підвалини для майбутнього створення незвичної джерельної бази з історії української літератури і мистецтва.»⁶ Нині архів має понад тисячу фондів, майже 200 тис. одиниць зберігання й понад 3 тис. музейних експонатів.

Особливість архіву зумовлена й тим, що переважну більшість його фондів складають особові фонди відомих діячів літератури і мистецтва: П.Тичини, А.Головка, О.Гончара, В.Василевської, П.Панча, М.Рильського, В.Сосюри, Ю.Яновського, В.Еллана-Блакитного, Ю.Смолича, А.Малишка. У період незалежності з активізацією міжнародного співробітництва фонди архіву поповнилися переданими до України документальними комплексами, що зберігалися протягом багатьох років за її межами.

У фондах ЦДАМДМ України зберігаються також документи Комітету з національних премій України ім. Тараса Шевченко, Національного союзу архітекторів, Національного союзу журналістів України, Національного союзу письменників України, творчих виконавських колективів і організацій, Національної кіностудії художніх фільмів імені О.П.Довженка, Української студії телевізійних фільмів, сформовано колекції документів Київського товариства мистецтва і старожитностей, Київського художньо-промислового і наукового музеїв, Київського відділення Імператорського російського музичного товариства.

1989 р. у Харкові було створено *Центральний державний науково-технічний архів України* для збереження науково-технічної документації, що відображає історію розвитку науки і техніки: проектів спорудження найважливіших об'єктів палив-

но-енергетичного комплексу, підприємств рудної промисловості (Дніпровського каскаду гідроелектростанцій, Харківського заводу тепловозного оснащення, Новокраматорського машинобудівного заводу). В архіві зосереджено проектну документацію повоєнного відновлення головної вулиці Києва Хрещатика, спорудження метрополітену, житлових комплексів тощо. Документальна база архіву використовується в наукових дослідженнях з історії науки і техніки і під час розробки проектів реконструкції, перепрофілювання підприємств, при повторному проектуванні.

Важливою ланкою системи установ Держкомархіву є створений 1994 р. *Український науково-дослідний інститут архівної справи і документознавства*, завдання якого полягають у дослідженні актуальних проблем архівознавства, документознавства, створенні концепцій та прогнозуванні розвитку архівної справи і документального забезпечення управління в умовах інформатизації суспільства, дослідженні правових аспектів роботи з документами НАФ, організації науково-технічної інформації з питань архівної справи. Важливе значення для практичної діяльності архівних установ мають теоретичні дослідження проблем захисту національних інтересів в області архівної справи, механізму старіння документів з різними носіями і визначення методів подовження термінів їхнього зберігання, розроблення засобів і способів захисту документів від біопшкоджень. На рішення прикладних проблем архівної справи орієнтовані дослідження з теорії і методики експертизи цінності документів, комплектування державних архівів фондами особового походження, класифікації документної інформації, охорони праці і протипожежної безпеки в архівах, розроблення інструкції з діловодства, норм часу на проведення робіт з управлінською документацією для архівних служб органів державної влади і місцевого самоврядування. У галузевій науковій установі функціонують відділи архівознавства, документознавства, науково-інформаційний відділ, відділ фізико-хімічних та біологічних досліджень, відкрито аспірантуру

і створено спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій.

Результати наукових досліджень з теорії і методики архівознавства, документознавства, спеціальних історичних дисциплін, публікації архівних документів друкуються в науковому щорічнику «Студії з архівної справи та документознавства» (створений у 1996 р.), археографічному щорічнику «Пам'ятки» (1998), серійних виданнях «Історія архівної справи: спогади, дослідження, джерела» та «Архівні і бібліографічні джерела української історичної думки» (1998), міжвідомчому збірнику наукових праць «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство» (1999).

Тісна співпраця інституту з вищими навчальними закладами сприяла підготовці серії навчальних видань: підручника «Архівознавство» (1998, 2002), термінологічного тлумачного нормативного словника «Архівістика» (1998), навчального посібника «Нариси історії архівної справи в Україні» (2002), хрестоматії з архівознавства (2003).

Апробація результатів наукових досліджень відбувається під час наукових конференцій, проведення яких активізовано в другій половині 1990-х років. Зокрема, інститутом проведено міжнародні та всеукраїнські конференції: «Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні» (1995), «Українське архівознавство: історія, сучасний стан і перспективи» (1996), «Архівна і бібліотечна справа в Україні епохи визвольних змагань» (1997), «Національна архівна спадщина: проблеми збереження» і «Архів і особистість» (1999), «Архіви і краєзнавство: шляхи інтеграції» (2003).

З 1999 р. на базі інституту функціонує галузева служба науково-технічної інформації, покликана забезпечити інформаційне обслуговування всіх напрямків діяльності архівних установ, проводити дослідження з проблем науково-технічної інформації в галузі архівної справи та документознавства, впроваджувати нові методи і технології інформаційної роботи в архівних установах.

Управління архівною справою й діловодством у регіонах здійснюють *місцеві державні архівні установи*, підзвітні й підконтрольні відповідному органу виконавчої влади та Державному комітету архівів України. Державний архів в Автономній республіці Крим, державні архіви областей України, міст Києва і Севастополя поспіль із управлінськими функціями реалізують своє пріоритетне призначення постійно зберігають документи Національного архівного фонду, що мають регіональне значення.

Центральні державні архіви і місцеві архівні установи як галузеві й регіональні науково-методичні центри працюють над створенням документального літопису історії архівної справи, упровадженні результатів наукових досліджень, організують наукові конференції, проводять публікаторську й консультативну діяльність. Дедалі більшу популярність здобувають періодичні видання, засновані архівами або з їхньою участю: альманах «Константи» (Херсон), журнал «Кримський архів» (Сімферополь), інформаційний вісник «Архівіст» (Суми), «Праці Державного архіву Одеської області» (Одеса). Регіональні архіви беруть активну участь у реалізації затвердженої 2000 р. програми «Архівні зібрання України», що передбачає видання архівних довідників, які сприяють розширенню доступу до архівної інформації і висвітлюють склад і зміст НАФ. У рамках цієї програми вийшли путівники ЦДАГО України, ЦДІАЛ України, державних архівів Чернігівської, Сумський, Тернопільський областей, «Кінолітопис: Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів і кіносюжетів (червень 1945–1955)» ЦДКФФА України. З метою стимулювання архівознавчих досліджень в регіонах 2000 р. було запроваджено галузеву премію ім. В.Веретенникова за кращі наукові дослідження в галузі архівної справи та документознавства.

Ще однією ланкою системи архівних установ є *архівні відділи районних державних адміністрацій*, підзвітні й підконтрольні головам районних державних адміністрацій і Державному архіву в Автономній Республіці Крим, державним архівам облас-

тей, міст Києва і Севастополя, а також Держкомархіву України. Вони здійснюють управління архівною справою та діловодством на території району і тимчасове/постійне зберігання документів Національного архівного фонду, що мають районне значення: про державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, що діяли раніше на цій території, та інші архівні документи з його історії.

Окрему групу архівних установ складають спеціалізовані архівні установи – *трудові архіви*, що у порядку, передбаченому законодавством, створюються місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування для централізованого тимчасового зберігання архівних документів, що не відносяться до НАФ.

Державне зберігання НАФ здійснюють також *галузеві державні архіви та архівні підрозділи державних наукових установ, музеїв і бібліотек*.

Галузеві державні архіви створюються за рішенням Кабінету Міністрів України для постійного централізованого (у межах чи області системи установ) зберігання геологічних, гідрометеорологічних, картографічних й інших специфічних видів архівних документів, що вимагають особливих умов їх зберігання і використання архівної інформації. Положення про них затверджуються Держкомархівом і відповідними центральними органами виконавчої влади.

В другій половині 1990-х рр. статус галузевих архівів одержали архіви Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державного комітету України з питань гідрометеорології, Фонду державного майна, Департаменту з питань виконання покарань України, Державний картографо-геодезичний фонд України, Державний інформаційний геологічний фонд України, документи яких мають визначену специфіку. Найважливіша новація цих архівів складається у відкритті доступу до їх фондів для дослідників. З цією метою уніфіковано відповідно до загальних нормативів опису фондів, створено довідковий апарат.

Архівні підрозділи державних наукових установ, музеїв і бібліотек (відділи рукописів та інші структурні підрозділи) створюються в порядку, передбаченому законодавством, для постійного зберігання документів НАФ, що нагромадилися в сховищах цих установ, й інших профільних документів. Положення про такі архівні підрозділи затверджуються відповідними науковими установами, музеями і бібліотеками за узгодженням з Держкомархівом України.

Найбагатші фонди серед архівних установ цієї групи мають Інститути рукопису й архівознавства Національної бібліотеки України імені В.Вернадського, відділи рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В.Стефаника, Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології імені М.Рильського НАН України, Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Шевченка НАН України, наукові архіви Інституту історії України й Інституту археології НАН України, Відділ колекцій рідкісних видань і рукописів ЦНБ Харківського національного університету ім. В.Каразіна, Національний музей історії України, Музей мистецтв ім. Б. і В. Ханенко.

Для постійного або тимчасового зберігання документів, що не належать державі і територіальним громадам, створюються також *архіви й архівні підрозділи об'єднань громадян, релігійних організацій, підприємств, установ і організацій*, засновані на колективній і приватній формах власності. Положення про архівні установи з приватною формою власності, затверджуються їхніми засновниками з урахуванням рекомендацій Держкомархіву. Чисельність цих установ має тенденцію до зростання в міру здійснення економічних реформ, розвитку приватного підприємництва, утворення нових громадських об'єднань, політичних партій.

В перспективі систему архівних установ можуть поповнити архіви, засновані фізичними особами на приватній формі власності. Ст. 33 Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» дозволяє створення таких архівних установ з наданням права зберігати архівні документи, що не належать

державі та територіальним громадам. Строки зберігання документів у таких архівах визначаються угодою, укладеною засновником із власником чи уповноваженою власником особою, з урахуванням мінімальних строків зберігання документів, визначених чинним законодавством. Обов'язковою умовою при цьому є чітке визначення місця їх зберігання у разі ліквідації цих установ.

Крім архівних установ, вирішенню проблем архівної справи сприяє створена в травні 1992 р. Спілка архівістів України – громадська організація, покликана сприяти розвитку архівної справи, задоволенню і захисту законних соціальних, наукових, економічних, творчих, національно-культурних інтересів архівістів, змінити ставлення суспільства до архівної справи, підвищити престиж професії архівіста. Члени Спілки архівістів України беруть участь у наукових дослідженнях в галузі архівної справи, вивченні різноманітних аспектів діяльності архівів, поліпшенні професійної підготовки архівістів. Протягом десятиліття її існування САУ очолювали відомий учений – доктор історичних наук, професор С.Кульчицький, заслужений працівник культури України Б.Іваненко, кандидат історичних наук, директор ЦДАГО України В.Лозицький, Заслужений працівник культури України, директор ІДДАМПМ України Ю.Кулинич. З метою інформування про діяльність Спілки було засновано друкований орган САУ – інформаційний бюлетень «Вісник САУ» (з 1998 р. – «Архівіст: вісник САУ»).

Представники САУ беруть участь у заходах Міжнародної ради архівів, співпрацюють у професійних комітетах МРА. Зокрема, до Комітету з правових питань обрано Г.Папакіна, Комітету з архівного оснащення й устаткування в зоні помірного клімату – Т.Клименко, Комітету з професійної освіти – І.Матяш, Комітету з архівів науки, медицини і технології – Л.Дубровіну. Традиційною стала участь українських архівістів у Міжнародних конференціях країн Центральної і Східної Європи в Польщі.⁷

Фактично, модель організації архівної справи, орієнтована

на злагоджене функціонування чітко структурованої ієрархічної мережі архівних установ і громадських об'єднань архівістів, апробована впродовж десятиліття незалежності України, не є догмою. З одного боку, сучасні тенденції децентралізації архівної справи на рівні держави, що виявляються в розширенні повноважень державних архівів областей, які стали органами регіонального управління, та утворенні нових галузевих державних архівних архівів, свідчать про необхідність пошуків шляхів її удосконалення. З іншого, боку трансформаційні процеси в архівних службах зарубіжних держав, поглиблення міжнародного співробітництва й поінформованості завдяки мережі Інтернет щодо архівних ресурсів спричиняє необхідність узагальнення світових тенденцій архівістики. Одним із варіантів розвитку української архівної служби можна вважати створення Національного архіву, прогностична модель якого розроблялася на базі УНДІАСД.⁸

У цілому, з відновленням державної незалежності України почався глибинний процес реформування архівної системи, визначальними рисами якого є демократизація, децентралізація, відкритість, розширення доступу до архівної інформації, правове врегулювання усіх складових системи архівних установ. Протягом 1991–2001 рр. було здійснено організаційні заходи щодо уточнення профілю архівів та їхнє перейменування. Розвиток української архівістики на сучасному етапі характеризується яскраво вираженими інтеграційними тенденціями в діяльності архівних установ, українських і закордонних вищих навчальних закладів, академічних інститутів; розробленням актуальних питань архівної науки і практики, впровадженням нових технологій. Особливостями її розвитку стали також вироблення і реалізація державної політики в галузі архівної справи, формування Національного архівного фонду як складової частини вітчизняної і світової історико-культурної спадщини, чітке структурування ієрархічної системи архівних установ, розширення їхніх функцій і повноважень, демократизація архівної справи, масове розсекречення архівної інформації, розширен-

ня доступу до архівних документів, поглиблення міжнародного співробітництва в галузі архівної справи, представлення архівних ресурсів у всесвітній мережі Інтернет, розвиток архівної науки й освіти.

1. Закон створює правову основу для розв'язання суто професійних питань // Архіви України. – 2001. – № 6. – С. 3.

2. Про Національний архівний фонд та архівні установи України: Закон України. – К, 2001. – С. 4.

3. Там само.

4. Див.: Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів // Архіви України. – 2002. – № 4–6. – С. 163.

5. Див.: Центральний державний архів громадських об'єднань України: путівник / Упоряд.: Іваненко Б.В., Бажан О.В. та ін. – К, 2001. – 495 с.

6. Сендик З.О. Унікальний комплекс з історії літератури і мистецтва: історія формування // Студії з архівної справи та документознавства. – 1998. – Т.3. – С. 46.

7. Матяш Ірина. Роль «Colloquia Jerzy Skowronek dedicata» у розвитку міжнародного співробітництва архівістів // Студії з архівної справи та документознавства. – 2002. – Т. 8. – С. 210–214.

8. Селіверстова Катерина. Організація архівної справи в Україні: тенденції, шляхи модернізації // Студії з архівної справи та документознавства. – 1999. – Т. 4. – С. 33– 54.

Irina Matyash

THE ORGANIZATION OF ARCHIVES IN MODERN UKRAINE

The process of reformation in archives sphere and methods of realization state policy as for demorratization of archives is being clarified (shown).